

Landskabskarakterområde 9. Jordbrugslandskab i bakket terræn omkring Elmelunde

Foto 1: Selje røn allé langs Nordfeltvej. I horisonten skimtes Elmelunde Kirke. Terrænforhold, bevoksede diger, spredt bebyggelse og bevoksning i lokale lavninger skaber et let varieret middelskala landskab.

Nøglekarakter

Dyrkede marker i bakket terræn hvor bevoksede diger, terræn, spredte gårde og bevoksninger omkring lokale vandfyldte lavninger tilsammen skaber et varieret middelskala landskab.

Landskabskarakter

Karakterområdet er domineret af bakket terræn. I disse områder danner terrænforhold, bevoksede diger, småbevoksninger i lokale vandfyldte lavninger samt de spredte gårde et varieret middelskala landskab. Bakketoppene står ofte frit, idet bevoksninger og bebyggelse ligger enten på bakkeskråningerne eller i dalbundene. I de dele af området, hvor terrænet er mindre kuperet og bedst beskrives som let bølget, ændres skalaen af landskabet til at være stor.

I disse delområder er småbevoksninger fraværende, og de bevoksede diger er få, således at områderne kommer til at fremstå mindre komplekse med store ubrudte dyrkningsflader. Gårde og husmandssteder ligger spredt i området. Størstedelen af gårdene bærer præg af at være i landbrugsmæssig drift, dels planteavl dels med dyrehold. En del gårde samt husmandsstederne anvendes tilsyneladende til beboelse, mens få står tomme.

Landskabstype: Landbrugsjord i omdrift i små- til storbakket morænelandskab med spredt bebyggelse samt småbevoksninger og bevoksede diger.

Beliggenhed og afgrænsning

Se kortbilag 1C for afgrænsning.

Dette landskabskarakterområde ligger centralt placeret på Møn. Det strækker sig fra Elmelunde og Torpe i vest til skrænten ned mod Borre Sømose i øst og fra Råbymagle i syd til Nordfelts jorde i nord. Det har ingen direkte tilknytning til havet. Grænserne for landskabskarakterområdet falder sammen med grænserne for naturregion 7.

Som det fremgår af det følgende, er det bakkede terræn af stor betydning for karakteren af dette landskabskarakterområde. Grænserne er således tilstræbt placeret der, hvor denne terrænform ændrer sig så kraftigt, at der ikke længere er tale om bakker, men nærmere enten skråning eller flade.

Den nordlige grænse er en undtagelse, idet den er betinget af grænsen for Nordfelt herregårdslandskab.

Naturgrundlaget

Region 7 Egb (E: Randmoræne, g: moræneler, b: småbakket)

Se kortbilag 2A for afgrænsning af naturregioner.

Som nævnt ovenfor falder grænserne for det her beskrevne landskabskarakterområde sammen med grænserne for naturregion 7. Dog strækker landskabskarakterområdet sig ikke helt op til nordkysten af Møn, som naturregionen gør. Naturgrundlaget udgøres af et system af randmorænebakker, som efter isens tilbagetrækning er delvist præget af dødis. Der er således tale om et små- til storbakket område

med hældninger uden overordnet orientering. Spredt i området findes mindre afløbsløse vandhuller. Koncentration af disse er størst, i et bælte som strækker sig fra karakterområdets nordvestlige hjørne mod sydøst til Sønder Vestud. Det er i dette bælte, at terrænet er mest kuperet. Terrænet varierer fra at ligge omkring 20 m.o.h. til omkring 40 m.o.h. Den nordvestlige del af området ligger lavest i terræn. Jordbunden er altovervejende lerjord med lokale forekomster af svær lerjord.

Arealanvendelse Dyrkningsformer

Området er domineret af landbrugsmæssig drift, dels husdyrhold dels planteavl. Dyrkede marker dominerer arealanvendelsen.

Halvkulturarealer

I de mest kuperede områder findes enkelte lokale vandfyldte lavninger. Sammenholdes kortet fra 1888 med det nutidige 4-cm kort, ses det, at der er sket en reduktion i antallet af vandfyldte lavninger siden. Herudover findes på kortet fra 1888 engsignatur omkring størstedelen af søerne. Disse engarealer eksisterer ikke længere, derimod dyrkes jorden til kanten af søerne.

Beplantning

I tilknytning til de få lokale vandfyldte lavninger findes bevoksninger bestående af løvtræer dog iblandet enkelte nåletræer. Herudover findes beplantninger i tilknytning til den spredte bebyggelse i området.

På jorddigerne i området findes spredt bevoksning af slåen, tjørn og højstammede vedplanter.

Langs vejen fra Torpe og op til Nordfelt står en tæt allé af selje røn, ligesom der langs den vestlige del af Søndre landevej fra Råbymagle til Råbylille er en allé af selje røn. Denne allé er suppleret med to store bredkronede vejtræer, der hvor en sidevej går ned mod Råby Oved. På Bushøj, som er to gravhøje, der ligger højt i terræn på en dyrket mark i områdets sydligste del, står enkeltstående træer, der er tydelige i landskabet set fra sydvest.

Bebyggelsesstruktur

Gårde og husmandssteder ligger spredt i området. Størstedelen af gårdene bærer præg af at være i landbrugsmæssig drift, heraf nogle med større eller mindre husdyrhold. Ifølge udtræk af Kommunens database (2004) ligger 4 svinebesætninger samt 3 kvægbedrifter af ikke nærmere defineret størrelse spredt i området. I det nordøstlige hjørne af karakterområdet omkring Torpe findes ingen gårde med dyrehold. Lokalt i området findes bygninger, som ikke er beboede.

Langs vejen fra Torpe op til Nordfelt ligger en række statshusmandsbrug. Udover denne samling af statshusmandsbrug ligger husmandsstederne spredt mellem gårdene i området.

Gårde og husmandssteder ligger overvejende placeret på bakkeskråningerne. Bebyggelsen er således delvist synlig overalt i området på trods af terrænforholdene.

Landsbyerne Torpe og Elmelunde med tilhørende ejerlav ligger inden for dette karakterområde. Begge landsbyer ligger ved den vestlige grænse for karakterområdet. Torpe er en lille landsby bestående af 3 større gårde og en række mindre huse. Ifølge Trap (1955) omtales Torpe første gang i 1370. På de historiske kort fra henholdsvis 1888 og 1930 består Torpe af 3 gårde. På det nutidige 4-cm kort er kommet enkelte mindre huse til. Anvendelsen af gårdene er ikke længere landbrugsmæssig. Derimod er der tale om forskellige former for virksomheder, bl.a. "bed and breakfast", design butik og undervisning.

Elmelunde Kirke ligger centralt i Elmelunde. På de høje målebordsblade fra 1888 samt de lave målebordsblade fra 1930 ligger bebyggelsen i Elmelunde koncentreret nord for kirken. På nutidige 4-cm kort er byen imidlertid vokset i sydvestlig retning. Den del af Elmelunde, som ligger syd for landevejen er således opstået imellem 1930 og i dag. Dette erkendes tydeligt ved gennemkørsel af landsbyen. Ifølge Trap omtales Elmelunde første gang i 1370. Dette må imidlertid have været som Elmelunde gård, der blev revet ned i 1669 og udstykket til 8 bøndergårde. Elmelunde gård blev revet ned for at råde bod på den overlast som bønderne i området havde lidt i den tid hvor Elmelunde gård blev beboet af chefen for den kongelige hestgarde von Plessen. Den kongelige hestgarde var indkvarteret på Møn fra 1685 til

1697. Inden Von Plessens tid boede bl.a. det nygifte par Corfitz Ulfeldt og Leonora Christine på Elmelundegård i vinteren 1636-37 (Trap, 1955).

Foto 2: Landsbyen Torpe set fra vest.

Foto 3: Statshusmandsbrug langs Nordfeltvej.

Foto 4: Elmelunde Kirke.

Tekniske anlæg

Landskabskarakterområdet gennemskæres af Klintevejen fra Elmelunde til Sønder Vestud. I den resterende del af området forbindes landsbyer og bebyggelse i det åbne land af mindre asfalterede veje.

Centralt i området syd for Kohave Skov på Ålebæks Bakke står en telemast.

Rumlige og visuelle forhold

Det bakkede terræn, de bevoksede diger, de spredte bevoksninger i enkelte af lavningerne samt den spredte bebyggelse skaber et let varieret middel skala landskab. I de mest kuperede områder afgrænser terrænforholdene udsynet, mens de bevoksede diger skaber transparente afgrænsninger. Det er imidlertid kun i en begrænset del af området, at terrænforholdene er så kuperede, at de har rumdannende effekt. Således vil det være mest korrekt at beskrive de rumlige forhold som transparente.

Der kan ikke erkendes noget overordnet mønster i hverken terrænforhold, placeringen af bebyggelse eller forløb af diger.

Dele af området adskiller sig fra den overordnede karakter, ved et terræn der fremstår som let bølget snarere end bakket. Disse områder ligger dels syd for landevejen fra Elmelunde til Sønder Vestud dels syd for Kobbelhuse i områdets nordøstlige del. Pga. fravær af hegn, diger og anden bevoksning samt den begrænsede variation i terræn beskrives landskabet her bedst som et enkelt middel- grænsende til storskala landskab uden nogen nævneværdig rumlig afgrænsning. Fra disse områder findes imidlertid lange kig ud over Østmøn.

Kulturhistoriske mønstre og anlæg

Landskabskarakterområde 10 ligger primært inden for ejerlavene til Torpe, Elmelunde, Sønder Vestud og Nørre Vestud.

Elmelunde kirke ligger højt i terrænet og kan ses fra store dele af øen. Tidligere blev kirken anvendt som sømærke. Indvendig er Elmelunde Kirke udsmykket med imponerende kalkmalerier fra middelalderen udført af Elmelunde kunstneren. Kirken er placeret ret ved siden af en gravhøj.

I områdets sydligste del ligger Bushøj, som er to mindre gravhøje, der ligger højt i terrænet på en dyrket mark, hvorved de kommer til at fremstå tydeligt i landskabet.

Husmandsudstykningskerne langs vejen fra Torpe op til hovedbygningen for Nordfelt findes ikke på kortmaterialet fra 1930. Der må således være tale om en sen udstykning af statshusmandsbrug. Oprindelig hørte Torpe under Nordfelt ligesom Speljsby, Hjertebjerg, Østermark, Elmelunde, Nyborre, Nørre og Sønder Vestud samt Ålebæk gjorde.

Landsbyen Østermark ligger vest for Torpe. De to landsbyer ligger så tæt, at de nærmest fremstår som én landsby. Derfor er det relevant at omtale Østermark i nærværende karakterområdebeskrivelse, selvom det ligger i det tilstødende karakterområdet. De to landsbyer har hver deres ejerlav. Grænsen imellem disse ejerlav falder stort set sammen med grænsen for karakterområdet. Østermarke kan ifølge Trap (1955) føres tilbage til 1326 og er således ældre end Torpe. Torpe eller torp er typisk et navn eller en del af et navn på landsbyer, der er grundlagt som en "udløber" af allerede eksisterende landsbyer omkring vikingetiden. Det er således nærliggende at antage, at Torpe er anlagt som en "aflægger" af Østermark.

Landskabets tilstand og udviklingstendenser

Overordnet er området præget af landbrugsmæssig drift. Der er dog enkelte tegn på ændringer i de forhold som har betinget formen af det eksisterende landskab. Enkelte gårde og husmandssteder står enten tomme eller negligeres vedligeholdelsesmæssigt. Samtidig sniger anvendelse af bygningsmassen til andet end landbrugsmæssig drift sig ind i området. Her skal nævnes galleri, designcenter med undervisning og salg af tøj, bed and breakfast samt anden i denne forbindelse ikke nærmere defineret virksomhed. I områdets nordligste del er et område, som anvendes til frilandsgrise, der er en landbrugsform, som giver landskabet en anden fremtoning end den traditionelle form for husdyrhold.

Planmæssige og juridiske bindinger Regionplan 2001-2013, Storstrøms Amt

- Skovrejsningsområde

Et område, som strækker sig fra Thorhøj og østover langs sydsiden af vejen og helt ned til Sømosen, er udpeget som "skovrejsningsområde". Mod vest afgrænses området af en linie gående fra Thorhøj, øst om Dalsgård og ned til Nørre Vestud.

- Økologisk forbindelse

Et mindre område nord for Elmelunde udgør den østligste del af en økologisk forbindelse, som strækker sig fra østenden af Stege Nor mod øst.

- Regionale naturområder med jordbrugsinteresser

Fra Kohave Skov i nord strækker sig et boomerangformet område med en bredde på ½-1 km ned mod Elmelunde og videre til Nørre Vestud i øst.

- Særlige regionale naturbeskyttelsesområder

Samme områder som er udpeget som "regionale naturområder med jordbrugsinteresser" er udpeget som "særlige regionale naturbeskyttelsesområder".

Litteratur

Kampp, Aa. H. (1975): Møns udvikling i det 20. århundrede. I: Bygd nr, 5. 1975.

Trap, J. P. (1955): Danmark. Bind 9. Præstø Amt. 5. udg.

Storstrøms Amt (2002): Regionplan 2001-2013. Nysted Bogtrykkeri A/S